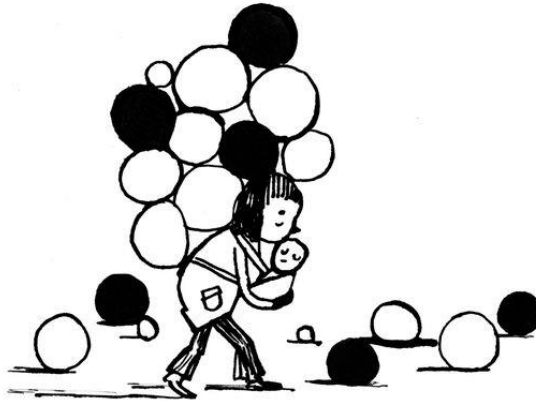

**Angst en opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie:
Over het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress met als
moderator relatietevredenheid**

Kelly Mekkring
Masterthese Orthopedagogiek
Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen

Studentnummer: 2414244

Eerste beoordelaar: Katrien Helmerhorst

Tweede beoordelaar: Annet ten Brug

Datum: 01-03-2022

Aantal woorden: 7975

Abstract

The COVID-19 pandemic was most likely a source of anxiety and parenting stress for many parents. Parenting stress can both be a cause and a result of many aspects. Plenty of research on parenting stress has been conducted, however, parental characteristics regarding parenting stress haven't yet been sufficiently studied. In the research at hand, the link between anxiety of fathers and mothers and parenting stress is analyzed. Furthermore, the moderating effect of relationship satisfaction on the link between anxiety of fathers and mothers and parenting stress has been researched. The research used a questionnaire carried out during the first COVID-19 lockdown in The Netherlands. The sample contains 95 Dutch families: 95 fathers and 95 mothers. The results show a significant positive link between father's anxiety and their parenting stress. For mothers, no significant link was found between anxiety and parenting stress. Neither paternal nor maternal relationship satisfaction moderated the link between anxiety and parenting stress. Possible explanations for these findings, future directions and the strengths and weaknesses of the present study are discussed.

Keywords: parenting stress, anxiety, relationship satisfaction, COVID-19, fathers, mothers

Samenvatting

De COVID-19 pandemie heeft waarschijnlijk bij veel ouders voor enige mate van angst en opvoedstress gezorgd. Opvoedstress kan zowel oorzaak als gevolg zijn van vele aspecten. Er is veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar opvoedstress, echter zijn kenmerken van ouders wat betreft opvoedstress nog niet voldoende onderzocht. In dit onderzoek is het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress onderzocht. Daarnaast is het modererend effect van relatietevredenheid op het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress onderzocht. Het onderzoek heeft gebruik gemaakt van een vragenlijst afgenomen tijdens de eerste lockdown van de COVID-19 pandemie in Nederland. De steekproef bestaat uit 95 Nederlandse gezinnen met 95 vaders en 95 moeders. Uit de resultaten blijkt dat angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress positief significant samenhangen. Voor moeders is er geen significant verband gevonden tussen angstgevoelens en opvoedstress. De relatietevredenheid van vaders noch van moeders modereerde niet het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress. Mogelijke verklaringen voor de resultaten, aanbevelingen voor vervolgonderzoek, sterke kanten en beperkingen van het onderzoek worden besproken.

Trefwoorden: opvoedstress, angstgevoelens, relatietevredenheid, COVID-19, vaders, moeders

Angst en opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie: over het verband tussen angstgevoelens van ouders en opvoedstress met als moderator relatietevredenheid

Vrijwel elke ouder ervaart op een zeker moment stress ten aanzien van de opvoeding van zijn of haar kind. De COVID-19 pandemie zorgt voor uitdagingen op bijna elk aspect van het leven van ouders en kinderen (Wu & Xu, 2020). Het is een onzekere tijd waarin het dagelijks leven, door de maatregelen zoals het sluiten van scholen of het invoeren van de avondklok, kan worden ontregeld. Het is goed denkbaar dat deze tijd van crisis bij sommige ouders zorgt voor meer angstgevoelens en opvoedstress, met als risico een verslechtering van het ouderschap en het welzijn van ouder en kind (Crnic et al., 2005; Cluver et al., 2020; Shigemura et al., 2020; Taubman-Ben-Ari et al., 2021). Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de risicofactoren van opvoedstress, om zo de mogelijke schadelijke gevolgen van opvoedstress te voorkomen. In dit onderzoek zal daarom onderzocht worden wat het verband is tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie.

Opvoedstress

Het opvoeden van een kind kent fijne, gelukkige momenten die een ouder makkelijk afgaan. Daarentegen zal ook elke ouder bekend zijn met frustrerende, stressvolle momenten tijdens het opvoeden van een kind. De stress die ouders ervaren bij het opvoeden van kinderen noemt men opvoedstress (Crnic & Coburn, 2019; Deater-Deckard, 2004). Bij opvoedstress gaat het om de moeilijkheden die ouders ervaren als gevolg van de eisen die het ouderschap met zich meebrengt (Abidin 1992; Anthony et al., 2005; Crnic & Coburn, 2019; Deater-Deckard, 1998; Deater-Deckard, 2004). Wanneer ouders stress ten aanzien van de opvoeding ervaren, hebben zij het gevoel dat er meer van hen gevraagd wordt dan dat zij denken aan te kunnen (Aldwin, 2011; Crnic & Coburn, 2019; Deater-Deckard, 1998). Ze hebben vaak negatieve gevoelens en overtuigingen over zichzelf en hun kind (Deater-Deckard, 2004). Ouders ervaren in het bijzonder een hoge mate van opvoedstress in de voorschoolse periode van het kind (Anthony et al., 2005).

Er zijn meerdere toonaangevende theorieën wat betreft het onderzoeken van de oorzaken en gevolgen van opvoedstress. Een vaak genoemde theorie is de *parent-child-relationship theory* (P-C-R). P-C-R omvat drie componenten: de ouder, het kind en de ouder-kind-relatie (Crnic & Coburn, 2019; Deater-Deckard, 2004;). Deze theorie stelt dat problemen in één van deze domeinen invloed hebben op de mate van opvoedstress. Het is dus denkbaar dat angstgevoelens van vaders en moeders invloed hebben op hun opvoedstress. Het functioneren van de ouder, zoals het hebben van angstgevoelens, wordt het meest in verband gebracht met stress op het ouder domein (Deater-Deckard, 2004).

In tegenstelling tot P-C-R, dat zich richt op grote stressoren, richt de *daily hassles theory* (DH) zich meer op de alledaagse ouderervaringen (Crnic & Coburn, 2019). In DH wordt opvoedstress gezien als iets wat hoort bij de opvoeding. De focus ligt meer op dagelijkse beslommeringen en het normatief functioneren (Crnic & Ross, 2017). Ouders moeten zich leren aanpassen en leren omgaan met deze dagelijkse stress. Bij P-C-R ligt de focus op bestaande, grotere problemen wat maakt dat die theorie beter lijkt aan te sluiten bij huidig onderzoek. Maar hoewel de COVID-19 pandemie een groot probleem is, kan toch beargumenteerd worden dat de angstgevoelens van vaders en moeders tijdens een lang aanhoudende pandemie een dagelijkse stressor is. Vaders en moeders moeten zich leren aanpassen aan de pandemie en de bijbehorende angstgevoelens en opvoedstress. P-C-R en DH zijn daarom geen concurrerende theorieën, maar twee alternatieve theorieën die elkaar aanvullen wat betreft aard, oorzaken en gevolgen van opvoedstress (Deater-Deckard, 2004). Zowel P-C-R als DH zijn relevant als er gekeken wordt naar het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress. Volgens beide theorieën zullen meer angstgevoelens van ouders zorgen voor meer opvoedstress.

Het *family stress model* (FSM; Conger & Conger, 2002) is een kader om stress binnen families te begrijpen. Het beschrijft een proces waarbij financiële stress van ouders de ontwikkeling van kinderen en adolescenten beïnvloedt via ouderervaringen (Conger et al., 2010; Ponnet et al., 2014). Financiële stress zorgt voor psychologische stress bij ouders, zoals angstgevoelens. Dit zorgt vervolgens voor relationele problemen tussen ouders en voor problemen ten aanzien van de opvoeding, zoals opvoedstress. Deze problemen op het gebied van opvoeding beïnvloeden ten slotte het gedrag en de ontwikkeling van kinderen en adolescenten (Masarik & Conger, 2017; Ponnet et al., 2014; Ponnet et al., 2016). Volgens het FSM kan opvoedstress door meerdere stressoren binnen een gezin worden verklaard, waaronder psychologisch stress van ouders.

Uit onderzoek van Belsky et al. (1985) blijkt dat een hoog niveau van opvoedstress verband houdt met het functioneren van het gezin. Opvoedstress kan bijvoorbeeld nadelige gevolgen hebben voor de relatie tussen ouder en kind (Crnic et al., 2005; McQuillan & Bates, 2017). Uit onderzoek van Chung et al. (2020) blijkt dat ouders die een grotere impact van de COVID-19 pandemie rapporteerden, ook een hogere mate van opvoedstress rapporteerden. Dit zorgt vervolgens voor negatief opvoedgedrag en een verslechterde relatie tussen ouder en kind. Het is daarom belangrijk om onderzoek te doen naar opvoedstress en de mogelijke factoren die daaraan gerelateerd zijn.

Angstgevoelens en opvoedstress

In de literatuur staat angst omschreven aan de hand van twee Engelse termen: *fear* en *anxiety*. Fear is de emotionele reactie op een acute of reële dreiging waarbij men wil vechten of vluchten

(American Psychiatric Association, 2013). Bij fear gaat het dus om een onmiddellijk gevaar, terwijl bij anxiety de angst meer gericht is op een toekomstige dreiging. Mensen met anxiety hebben gevoelens van angst over de mogelijkheid van een bepaald gevaar in plaats van dat dit gevaar de realiteit is. Als angstgevoelens het dagelijks leven belasten, spreekt men van een angststoornis (American Psychiatric Association, 2013). Hoewel de termen fear en anxiety elkaar overlappen, zal dit onderzoek zich richten op de angstgevoelens behorend bij anxiety. De aanname hierbij is dat angstgevoelens van ouders tijdens de COVID-19 pandemie voornamelijk gericht zijn op een toekomstige dreiging in plaats van op een acute dreiging.

De COVID-19 pandemie is een gezondheids crisis die waarschijnlijk bij veel mensen voor enige mate van stress heeft gezorgd (Bao et al., 2020; Brooks et al., 2020; Taubman-Ben-Ari et al., 2021). Tijdens een wereldwijde uitbraak van een besmettelijke ziekte ervaren mensen angst wat betreft hun gezondheid, familie, veiligheid of financiën (Taylor, 2019). De omstandigheden tijdens de COVID-19 pandemie hebben bij sommige gezinnen invloed gehad op de opvoedingspraktijk en de opvoedstress van sommige ouders nam toe (Griffith, 2020). Uit meerdere onderzoeken blijkt dat sommige ouders tijdens de COVID-19 pandemie meer angstgevoelens hebben ervaren (Brown et al., 2020; Romero et al., 2020; Wu & Xu, 2020).

Lauri Korajlija & Joki-Begic (2020) hebben in Kroatië onderzoek gedaan naar de veranderingen in angstgevoelens in de periode tussen de eerste COVID-19 besmetting en het eerste COVID-19 sterfgeval. In dit onderzoek kwam naar voren dat de participanten met het grootste risico op de ernstige gevolgen van een COVID-19 besmetting niet de participanten waren met de meeste maladaptieve angstgevoelens. Dat bleken namelijk participanten met kinderen te zijn. De ouderrol was zowel voor mannen als vrouwen een risicofactor, waarbij moeders meer maladaptieve angstgevoelens ervoeren dan vaders. Dat ouders zich zorgen maken over de kans op besmetting en de gevolgen daarvan wordt bevestigd in meerdere onderzoeken (Brown et al., 2020; Romero et al., 2020).

Uit onderzoek blijkt dat de individuele kenmerken van de ouder, zoals persoonlijkheid en mentale gezondheid, de gevoelens en emoties ten aanzien van het ouderschap beïnvloeden (Delvecchio et al., 2015). Tot op heden is er summier onderzoek gedaan naar het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress. Er is onderzoek bekend waarin opvoedstress in verband wordt gebracht met depressie en angstgevoelens (Gelfand et al., 1992; Miller et al., 1992). Daarnaast blijkt dat angstgevoelens en stress van ouders een negatieve invloed hebben op hun opvoedgedrag (Deater-Deckard & Scarr 1996; Murphy et al., 2010) wat vervolgens zorgt voor een negatief beeld over hun rol als ouder (Abidin et al., 1992; Gelfand et al., 1992). Uit onderzoek naar

ouders van kinderen met kanker blijkt dat angstige ouders de meeste stress ervoeren (Hoekstra-Weebers et al., 1998). Van Oers et al. (2014) hebben onderzoek gedaan naar ouders van chronisch zieke kinderen. Zij ontdekten dat hoe meer opvoedstress de ouders ervoeren, hoe meer angstgevoelens zij rapporteerden.

Naar aanleiding van bovenstaande theorie en empirie verwacht dit onderzoek dat (1A) vaders met meer angstgevoelens meer opvoedstress ervaren en dat (1B) moeders met meer angstgevoelens meer opvoedstress ervaren.

Relatietevredenheid, angstgevoelens en opvoedstress

Veel onderzoeken naar opvoedstress richten zich op de relatie tussen ouder en kind. Op basis van empirie en theorie is het ook belangrijk om de relatie tussen ouders te onderzoeken als het gaat om opvoedstress. Voor de meeste ouders biedt de partnerrelatie belangrijke steun bij uitdagingen die het opvoeden van een kind met zich meebrengen. Een positieve, goede partnerrelatie is immers een grote ondersteuning om competent te kunnen opvoeden (Belsky, 1981). De relatie tussen ouders kan echter ook zorgen voor frustratie, leed en moeilijkheden. Een romantische relatie kan invloed hebben op bijna alle aspecten van het leven (Li & Chan, 2012). Er zijn meerdere indicatoren die zicht geven op de kwaliteit van een relatie (Fletcher et al., 2000). Eén van deze indicatoren is de relatietevredenheid (Hendrick, 1988; Fletcher et al., 2000). De relatietevredenheid bepaalt in welke mate iemand tevreden, voldaan en gelukkig is met zijn of haar relatie (Fletcher et al., 2000). Bij relatietevredenheid gaat het samenvattend over de totale, subjectieve evaluatie van de romantische relatie (Li & Chan, 2012).

De *family systems theory* (FST; Bowen, 1978) stelt dat individuen in een gezin niet los van elkaar bestudeerd kunnen worden. Zij maken deel uit van een familie en zijn onderling met elkaar verbonden (Cox & Paley, 1997; Weeland et al., 2021). Individueel gedrag en emotioneel functioneren kunnen alleen begrepen worden als er gekeken wordt naar de familiecontext waarin de persoon functioneert (Comella, 2010). Zo hebben ouders hun eigen gevoelens en percepties over opvoeding, maar daarnaast hun romantische relatie met elkaar (Crnic & Coburn, 2019). Een familie is een complex, geïntegreerd geheel met subsystemen waarin individuele gezinsleden elkaar wederkerig beïnvloeden (Cox & Paley, 1997). De FST omvat verschillende subsystemen, waaronder een individueel en dyadisch subsysteem (Weeland et al., 2021). Het individuele subsysteem bestaat uit factoren die binnen het individu spelen, zoals angstgevoelens en opvoedstress. Het dyadisch subsysteem omvat factoren die tussen individuen spelen, zoals relatietevredenheid.

Uit onderzoek van Proulx et al. (2007) blijkt dat de relatiekwaliteit van een romantische relatie tussen ouders, waar relatietevredenheid deel van uitmaakt, belangrijk is voor het persoonlijk

welzijn van ouders. Ook laat onderzoek zien dat een hogere mate van relatiekwaliteit samenhangt met een lagere mate van opvoedstress (Mortensen & Barnett, 2015). Bovenstaande onderzoeken tonen een verband aan tussen het individuele systeem en het dyadisch systeem. Het is echter vanuit de FST ook aannemelijk dat een element uit het dyadisch systeem, zoals relatietevredenheid, het verband tussen twee elementen uit het individuele systeem, zoals angstgevoelens en opvoedstress, verzwakt of versterkt. Mogelijk kunnen veranderingen in het dyadisch systeem daardoor ook zorgen voor veranderingen in het individuele systeem (Weeland et al., 2021). Dit zou betekenen dat het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress van vaders en moeders mogelijk verzwakt zou kunnen worden door de relatietevredenheid tussen ouders te verbeteren.

Voor zover bekend is relatietevredenheid als moderatie-effect op het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress van vaders en moeders niet eerder onderzocht. Op basis van bovenstaande empirie en theorie verwacht dit onderzoek dat (2A) het verband tussen angstgevoelens van vaders en opvoedstress zwakker is voor vaders met een hogere mate van relatietevredenheid en dat (2B) het verband tussen angstgevoelens van moeders en opvoedstress zwakker is voor moeders met een hogere mate van relatietevredenheid.

Huidig onderzoek

Ondanks veelvuldig wetenschappelijk onderzoek naar opvoedstress wordt het onderwerp nog altijd niet volledig begrepen. Zo zijn verscheidene risico- en beschermende factoren niet voldoende onderzocht (Crnic & Coburn, 2019). Voorgaand onderzoek duidt erop dat de COVID-19 pandemie bij vele vaders en moeders voor angst en stress heeft gezorgd (Bao et al., 2020; Brooks et al., 2020; Brown et al., 2020; Chung et al., 2020; Romero et al., 2020; Taubman-Ben-Ari et al., 2021; Wu & Xu, 2020). Echter hebben deze onderzoeken het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress niet onderzocht. Voor zover bekend is het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress enkel gevonden in onderzoeken met een steekproef bestaande uit ouders met een ziek kind (Hoekstra-Weebers et al., 1998; Van Oers et al., 2014), moeders van kinderen met en zonder een beperking (Miller et al., 1992) en moeders met en zonder een depressie (Gelfand et al., 1992). In huidig onderzoek zijn zowel vaders als moeders meegenomen in de steekproef en zijn zij en hun kinderen niet geselecteerd op gezondheid. Dit maakt dat de resultaten in dit onderzoek beter te generaliseren zijn naar alle ouders.

Zoals hierboven beschreven worden in dit onderzoek zowel vaders als moeders bestudeerd. Wetenschappelijke onderzoeken naar opvoedstress zijn grotendeels gedaan bij moeders, waardoor er minder bekend is over opvoedstress bij vaders (Crnic & Coburn, 2019). Het is mogelijk dat de resultaten van onderzoeken naar opvoedstress bij moeders niet generaliseerbaar zijn voor

opvoedstress bij vaders. Dit maakt dat interventies gericht op het verminderen of voorkomen van opvoedstress mogelijk niet aansluiten op de hulpbehoefte van vaders. De steekproef van dit onderzoek bestaat uit evenveel vaders als moeders uit hetzelfde gezin. De FST stelt dat individuele gezinsleden niet afzonderlijk bestudeerd kunnen worden (Bowen, 1978). Daarom is de verwachting dat vaders en moeders elkaar ook wat betreft opvoedstress wederkerig beïnvloeden. In dit onderzoek is de opvoedstress van de tweede ouder daarom toegevoegd als controlevariabele in de analyses.

Ten slotte is het onderzoek naar het modererend effect van relatietevredenheid een toevoeging aan bestaande onderzoeken. Zoals in de inleiding beschreven, is het vanuit de FST aannemelijk dat een element uit het dyadisch systeem het verband tussen twee elementen uit het individuele systeem beïnvloedt. Door onderzoek te doen naar dit moderatie-effect kan onderzocht worden of relatietevredenheid een verandering teweeg brengt in het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress.

Ook voor de maatschappij is dit onderzoek relevant. De data zijn verzameld tijdens de COVID-19 pandemie, een gezondheids crisis die waarschijnlijk stress en angst veroorzaakt bij ouders. Bij het maken van beleid tijdens een pandemie moet er niet alleen oog zijn voor het beschermen van de mensen die gevaar lopen door een besmetting, maar ook voor de mentale gezondheid van de hele maatschappij (Lauri Korajlija & Jokic-Begic, 2020). Daarnaast zijn de resultaten van huidig onderzoek relevant bij het ontwikkelen van interventies gericht op het verminderen of voorkomen van opvoedstress bij ouders. Als blijkt dat de relatietevredenheid invloed heeft op het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress van vaders en moeders, dan kunnen interventies gericht op opvoedstress ook aandacht besteden aan de relatie tussen ouders.

De onderzoeksvraag van huidig onderzoek luidt: “wat is het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?” Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van vier deelvragen. Zie ook Figuur 1 tot en met Figuur 4. De deelvragen zijn:

1. Wat is het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?
2. Wat is het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?
3. Heeft de relatietevredenheid van vaders invloed op het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?
4. Heeft de relatietevredenheid van moeders invloed op het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?

Figuur 1

Model van het verband tussen angstgevoelens van vaders en opvoedstress van vaders

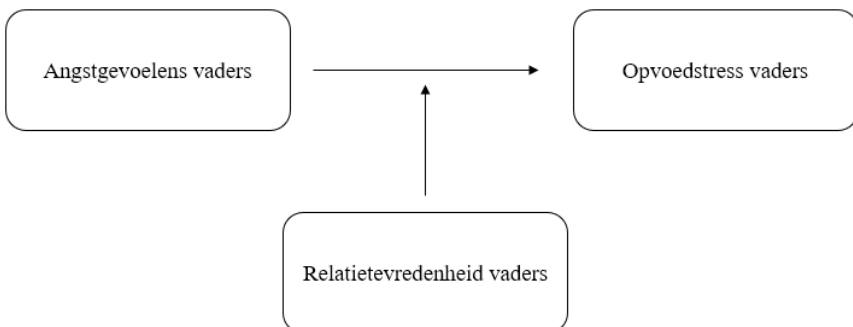
Figuur 2

Model van het verband tussen angstgevoelens van moeders en opvoedstress van moeders

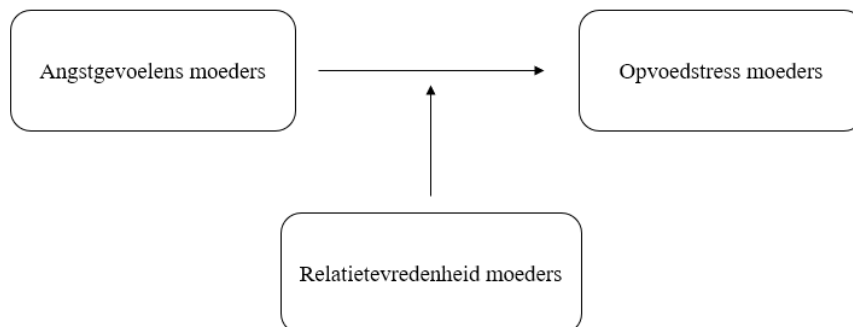
Figuur 3

Model van het verband tussen angstgevoelens van vaders en opvoedstress van vaders met relatietevredenheid van vaders als moderator

Figuur 4

Model van het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress met relatietevredenheid van moeders als moderator

Methode

Participanten

Het huidige onderzoek maakt gebruik van kwantitatieve data verzameld door onderzoekers van het interdisciplinair onderzoeksproject 3Hoek Onderzoek. Dit onderzoeksproject onderzoekt de rol van vaders en moeders in de opvoeding van kinderen. De participanten van dit onderzoek zijn geworven door student-assistenten van 3Hoek Onderzoek. Zij hebben ouders benaderd in bibliotheken, op speelplaatsen, in zwembaden en tijdens nationale festiviteiten. Alle participanten moesten aan drie voorwaarden voldoen: (1) ouder zijn van een driejarig kind; (2) deel uitmaken van een intact gezin dat het huishouden deelt en (3) het hebben van een Nederlandse achtergrond (ouders van zowel vader als moeder zijn geboren in Nederland).

3Hoek Onderzoek heeft op twee momenten data verzameld. De eerste dataverzameling vond plaats tussen mei 2018 en januari 2020. Tijdens de COVID-19 lockdown in april 2020 werden de ouders van de eerste meting gevraagd om opnieuw een vragenlijst in te vullen. Huidig onderzoek maakt gebruik van de data verzameld tijdens het tweede meetmoment. De steekproefomvang bestaat uit 95 gezinnen: 95 moeders ($M_{\text{leeftijd}} = 35.36$ jaren, $SD_{\text{leeftijd}} = 4.64$ jaren) en 95 vaders ($M_{\text{leeftijd}} = 38.00$, $SD_{\text{leeftijd}} = 5.18$ jaren). Tijdens de eerste meting hadden de ouders ten minste één driejarig kind. In dit onderzoek is de gemiddelde leeftijd van deze kinderen 55.24 maanden (46 jongens, $SD_{\text{leeftijd}} = 7.34$ maanden). Er waren 51 (53.68%) gezinnen met een relatief hoogopgeleide achtergrond (minstens één van de ouders hbo of hoger) en 44 (46.32%) gezinnen met een relatief laagopgeleide achtergrond (beide ouders niet hoger dan mbo).

Procedure

Tijdens de dataverzameling van de eerste meting hebben twee getrainde onderzoeksassistenten van 3Hoek Onderzoek de gezinnen thuis bezocht. Binnen het eerste half uur werd de ouder gevraagd op een tablet een online vragenlijst in te vullen. Vader en moeder beantwoordden de vragenlijst afzonderlijk. Terwijl ouders de vragenlijst invulden, kregen de kinderen de opdracht voor zichzelf te spelen. De observatoren bemoeiden zich inhoudelijk niet met de ouders terwijl zij de vragenlijst invulden.

Vanwege de COVID-19 beperkingen was het voor de onderzoeksassistenten niet mogelijk om tijdens de tweede meting de ouders thuis te bezoeken. Daarom hebben alle participanten de vragenlijst in de tweede meting per e-mail ontvangen. Zij hebben de vragenlijst online ingevuld en verstuurd. Voor deelname aan het onderzoek ontvingen zowel vader als moeder een tegoedbon van 100 euro. Het kind kreeg een klein cadeautje zoals een LEGO-does, prentenboek of doktersset. Huidig onderzoek is goedgekeurd door de Ethische Commissie van de afdeling bestuurskunde en

sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam. De antwoorden van de participanten zijn anoniem in de dataset verwerkt.

Meetinstrumenten

Opvoedstress. De opvoedstress van zowel vaders als moeders is gemeten met de Parental Stress Scale (PSS; Berry & Jones, 1995). De PSS bevat stellingen over de gevoelens van ouders wat betreft de relatie met hun kind. Hierbij worden vragen over positieve en negatieve aspecten van het ouderschap gesteld. Voorbeelden zijn: *“ik ben blij in mijn rol als ouder”*, *“de grote bron van stress in mijn leven is/zijn mijn kind(eren)”* en *“het gedrag van mijn kind(eren) is vaak gênant of stressvol voor mij”*. In huidig onderzoek hebben vaders en moeders de PSS over zichzelf ingevuld. De vragenlijst geeft dus hun perceptie van opvoedstress weer.

De vragenlijst bevat 18 stellingen waarbij vaders en moeders op een 5-punts Likertschaal aan hebben gegeven in hoeverre zij het eens zijn met een stelling (1 = *zeer mee oneens*, 5 = *zeer mee eens*). De Likertschaal is van acht vragen omgezet, omdat bij deze vragen een hoge score correspondeerde met een lage mate van opvoedstress. Er is vervolgens een totaalscore voor zowel vaders als moeders berekend door de scores van de vragen bij elkaar op te tellen. De totaalscore van de Parental Stress Scale loopt van 18 tot en met 90, waarbij een hogere score een hogere mate van opvoedstress betekent. Uit onderzoek blijkt dat de PSS een valide en betrouwbaar meetinstrument is (Berry & Jones, 1995; Zelman & Ferro, 2018). Cronbach's alpha was 0.86 voor moeders en 0.77 voor vaders.

Angstgevoelens ouder. De angstgevoelens van vaders en moeders zijn gemeten aan de hand van negen vragen uit een vragenlijst van het LISS-Panel (Scherpenzeel & Das, 2010). Voorbeelden van vragen zijn: *“als u denkt aan de komende vier weken, hoe bezorgd bent u dan over het volgende: dat ik besmet word met het coronavirus en anderen besmet?”* of *“als u denkt aan de komende vier weken, hoe bezorgd bent u dan over het volgende: dat ik financieel niet in staat ben voldoende eten te kopen?”*. De vragen zijn door vaders en moeders over zichzelf ingevuld. Dit betekent dat de vragenlijst hun perceptie van angstgevoelens meet.

De vragen zijn beantwoord op een 5-punts Likertschaal (1 = *helemaal niet bezorgd*, 5 = *heel erg bezorgd*) waarover vervolgens voor zowel vaders als moeders een totaalscore is berekend door de scores van de vragen bij elkaar op te tellen. De totaalscore loopt van 9 tot en met 45. Een hogere score geeft een hogere mate van angstgevoelens weer. Cronbach's alpha was 0.67 voor moeders en 0.73 voor vaders.

Relatietevredenheid ouder. De relatietevredenheid van vaders en moeders is gemeten aan de hand van zes items uit een vragenlijst van de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS; Hogerbrugge

et al., 2014). De vragen zijn door de vaders en moeders over zichzelf ingevuld. De scores geven dus weer hoe tevreden zij zijn met hun relatie. Voorbeelden van items zijn: “*ik krijg warmte en begrip van mijn partner*” en “*ik erger me aan mijn partner*”. Vaders en moeders beantwoordden de stellingen op een 5-punts Likertschaal (1 = *nooit*, 5 = *altijd*). Bij drie items correspondeerde een hoge score met een lage relatietevredenheid. De Likertschaal van deze drie items is daarom omgezet. De scores van alle items zijn vervolgens bij elkaar opgeteld om zo tot een totaalscore voor zowel vaders als moeders te komen. De totaalscore loopt van 6 tot en met 30. Een hogere score geeft hierbij een hogere mate van relatietevredenheid aan. Cronbach’s alpha was 0.86 voor moeders en 0.77 voor vaders.

Data analyse

De data zijn voor het uitvoeren van de analyses gecontroleerd op een aantal assumpties, te weten missende waarden, uitschieters, normaliteit, multicollineariteit, lineariteit en homoscedasticiteit. Aanvankelijk bestond de dataset uit 100 vaders en 100 moeders. De missende waarden zijn geanalyseerd met behulp van een *Missing Value Analysis* (MVA). De Little’s MCAR test (χ^2 (120, $N = 95$) = 137.372, $p = 0.133$) suggereerde dat de missende waarden volledig willekeurig ontbraken. Tijdens de tweede meting van 3Hoek Onderzoek vormden drie stellen geen intact gezin meer. Deze drie vaders en drie moeders zijn daarom niet meegenomen in de steekproefomvang van dit onderzoek. Daarnaast hebben een vader of moeder van twee gezinnen alle vragen over angstgevoelens, opvoedstress en relatietevredenheid niet ingevuld. Deze twee gezinnen met twee vaders en twee moeders zijn daarom ook niet meegenomen in de steekproefomvang van huidig onderzoek. De overige missende waarden in de totaalscores zijn geschat met de *Expectation Maximalization* methode in SPSS. De verder analyses zijn gedraaid voor 95 gezinnen met 95 vaders en 95 moeders.

De data zijn visueel geïnspecteerd met behulp van een boxplot, histogram, scatterplot en Q-Q plot. Er is voldaan aan de assumpties van lineariteit en homoscedasticiteit. De variabelen zijn vervolgens onderzocht op normaliteit. Hieruit bleek dat de variabelen angstgevoelens van vaders, relatietevredenheid van vaders en relatietevredenheid van moeders niet normaal verdeeld waren. De variabele angstgevoelens van vaders is door middel van een worteltransformatie normaal verdeeld gemaakt. Zowel de variabele relatietevredenheid van vaders als relatietevredenheid van moeders zijn gekwadraterd. Vervolgens zijn deze getransformeerde variabelen nogmaals gekwadraterd. Beide variabelen voldeden na transformatie aan normaliteit.

De data zijn gecontroleerd op uitschieters. Z-scores groter dan 3.29 of kleiner dan -3.29 werden beschouwd als univariate uitschieters (Tabachnick & Fidell, 2013). Multivariate uitschieters

zijn onderzocht door het berekenen van de Mahalanobis-afstand. In de data zijn geen univariate of multivariate uitschieters gevonden.

De variabelen zijn getoetst op multicollineariteit aan de hand van de *Variance Inflation Factor* (VIF). Bij een VIF van 3 of hoger kan er sprake zijn van multicollineariteit (Hair et al., 2019). De data voldeden aan de voorwaarde van multicollineariteit. De hoogste VIF was 1.251.

De deelvragen zijn beantwoord met behulp van regressieanalyses. Bij de eerste deelvraag “*wat is het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?*” was de onafhankelijke variabele angstgevoelens van vaders en de afhankelijke variabele opvoedstress van vaders. De controlevariabele was opvoedstress van moeders.

De tweede deelvraag luidt: “*wat is het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?*”. Ook deze deelvraag is beantwoord met behulp van een regressieanalyse. In deze analyse was de onafhankelijke variabele angstgevoelens van moeders en de afhankelijke variabele opvoedstress van moeders. De controlevariabele was opvoedstress van vaders.

Om de derde deelvraag te beantwoorden, is gebruik gemaakt van een moderatie-analyse. De derde deelvraag is: “*heeft de relatietevredenheid van vaders invloed op het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?*”. In deze onderzoeksvraag was de onafhankelijke variabele angstgevoelens van vaders, de afhankelijke variabele opvoedstress van vaders en de moderator relatietevredenheid van vaders. De controlevariabele was opvoedstress van moeders.

Ten slotte luidt de vierde deelvraag: “*heeft de relatietevredenheid van moeders invloed op het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress tijdens de COVID-19 pandemie?*”. Deze vraag is net als de derde deelvraag beantwoord middels een moderatie-analyse. De onafhankelijke variabele was angstgevoelens van moeders, de afhankelijke variabele opvoedstress van moeders en de moderator relatietevredenheid van moeders. De controlevariabele was opvoedstress van vaders.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Tabel 1 geeft een overzicht van de gemiddelden, standaarddeviaties, minimum scores en maximum scores van de variabelen die in dit onderzoek zijn onderzocht. Vaders scoren gemiddeld 36.24 ($SD = 7.93$) en moeders 38.00 ($SD = 7.92$) op opvoedstress. Wat betreft angstgevoelens hebben moeders een hoger gemiddelde dan vaders. Moeders scoren namelijk gemiddeld 21.97 ($SD = 4.77$) en vaders gemiddeld 18.43 ($SD = 5.37$). De opvoedstresscores van moeders zijn significant

hoger dan de opvoedstressscores van vaders ($t = 2.344$, $p = 0.021$, $d = 0.24$). Ook de scores wat betreft angstgevoelens zijn voor moeders significant hoger dan voor vaders ($t = 6.107$, $p < 0.001$, $d = 0.63$). Op relatietevredenheid scoren vaders gemiddeld 25.13 ($SD = 2.70$) en moeders gemiddeld 24.46 ($SD = 3.34$). De relatietevredenheidsscores van vaders zijn significant hoger dan de relatietevredenheidsscores van moeders ($t = -2.112$, $p = 0.037$, $d = -0.22$).

In Tabel 2 zijn de correlaties tussen de onderzochte variabelen weergegeven. Tussen angstgevoelens van vaders en opvoedstress van vaders bestaat een significante, positieve correlatie ($r = 0.41$, $p < 0.001$). Dit betekent dat een hogere mate van angstgevoelens van vaders gerelateerd is aan een hogere mate van opvoedstress van vaders. Angstgevoelens van moeders hangen significant positief samen met angstgevoelens van vaders ($r = 0.37$, $p < 0.001$). Een hogere mate van angstgevoelens van moeders is daarom gerelateerd aan een hogere mate van angstgevoelens van vaders. Daarnaast bestaat er een significante, positieve correlatie tussen opvoedstress van vaders en opvoedstress van moeders ($r = 0.57$, $p < 0.001$). Een hogere mate van opvoedstress van vaders hangt dus samen met een hogere mate van opvoedstress van moeders. Relatietevredenheid van vaders correleert negatief significant met meerdere variabelen, namelijk opvoedstress van vaders ($r = -0.53$, $p < 0.001$), opvoedstress van moeders ($r = -0.34$, $p < 0.001$), angstgevoelens van vaders ($r = -0.32$, $p = 0.001$) en angstgevoelens van moeders ($r = -0.28$, $p = 0.006$). Dit betekent dat een hogere mate van relatietevredenheid van vaders gerelateerd is aan een lagere mate van opvoedstress van vaders, een lagere mate van opvoedstress van moeders, een lagere mate van angstgevoelens van vaders en een lagere mate van angstgevoelens van moeders. Relatietevredenheid van moeders hangt ook negatief significant samen met meerdere variabelen. Dit is het geval bij opvoedstress van vaders ($r = -0.30$, $p = 0.004$), opvoedstress van moeders ($r = -0.34$, $p < 0.001$) en angstgevoelens van moeders ($r = -0.30$, $p = 0.003$). Een hogere mate van relatietevredenheid van moeders is dus gerelateerd aan een lagere mate van opvoedstress van vaders, een lagere mate van opvoedstress van moeders en een lagere mate van angstgevoelens van moeders. Daarnaast correleert relatietevredenheid van moeders positief met relatietevredenheid van vaders ($r = 0.48$, $p < 0.001$). Een hogere mate van relatietevredenheid van moeders hangt dus samen met een hogere mate van relatietevredenheid van vaders.

Het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress

Hypothese 1A stelt dat vaders met meer angstgevoelens meer opvoedstress ervaren. De uitkomsten van de regressie zijn te vinden in Tabel 3. Hieruit blijkt dat angstgevoelens van vaders significant positief gerelateerd zijn aan opvoedstress van vaders ($\beta = 0.36$, $t(94) = 4.57$, $p < 0.001$, 95% CI [2.57, 6.53]). Dit betekent dat vaders met meer angstgevoelens meer opvoedstress ervaren.

De resultaten zijn in lijn met de vooraf opgestelde hypothese. Dit model verklaart 45% van de variantie in opvoedstresscores van vaders.

Tabel 1

Beschrijvende statistiek van de onderzochte variabelen (N = 95).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Minimum	Maximum
Opvoedstress vader	36.24	7.93	19	58
Opvoedstress moeder	38.00	7.92	20	57
Angstgevoelens vader	18.43	5.37	9	36
Angstgevoelens moeder	21.97	4.77	13	34
Relatietevredenheid vader	25.13	2.70	17	29
Relatietevredenheid moeder	24.46	3.34	12	30

Tabel 2

Pearson correlaties tussen de onderzochte variabelen (N = 95).

Variabele	1.	2.	3.	4.	5.
1. Opvoedstress vader	-				
2. Opvoedstress moeder	.57**	-			
3. Angstgevoelens vader	.41**	.11	-		
4. Angstgevoelens moeder	.19	.18	.37**	-	
5. Relatietevredenheid vader	-.53**	-.34**	-.32**	-.28**	-
6. Relatietevredenheid moeder	-.30**	-.34**	-.16	-.30**	.48**

Noot. ** $p < 0.01$ (two-tailed)

Ook voor moeders is getoetst of er een verband aanwezig is tussen hun angstgevoelens en opvoedstress. Hypothese 1B veronderstelt dat moeders met meer angstgevoelens meer opvoedstress ervaren. Uit de regressieanalyse blijkt echter dat de resultaten niet in lijn zijn met de vooraf opgestelde hypothese. Er bestaat geen significant verband tussen angstgevoelens van moeders en opvoedstress van moeders ($\beta = 0.08$, $t(94) = 0.86$, $p = 0.39$, 95% CI [-0.16, 0.41]). Zie ook Tabel 3. Dit model verklaart 33% van de variantie in de opvoedstresscores van moeders.

De moderatie van relatietevredenheid

Vervolgens is onderzocht of er een modererend effect bestaat van relatietevredenheid van vaders op het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress. Hypothese 2A stelt dat het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress zwakker is voor vaders met een hogere mate van relatietevredenheid. De resultaten van de moderatie-analyse zijn te vinden in Tabel 3. Er is geen significant moderatie-effect gevonden van relatietevredenheid van vaders ($\beta = 0.01$, $t(94) = 0.28$, $p = 0.782$, 95% CI [0.97, 1.03]). De resultaten zijn niet in lijn met de vooraf opgestelde hypothese. Dit model verklaart 52% van de variantie in de opvoedstresscores van vaders.

Ten slotte is getoetst of er een moderatie-effect bestaat van relatietevredenheid van moeders op het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress. Hypothese 2B stelt dat het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress zwakker is voor moeders met een hogere mate van relatietevredenheid. In Tabel 3 zijn de resultaten van de moderatie-analyse te vinden. Ook bij moeders is er geen significant moderatie-effect gevonden van relatietevredenheid ($\beta = -0.10$, $t(94) = -1.17$, $p = 0.148$, 95% CI [0.92, 1.09]). De resultaten zijn niet in lijn met de vooraf opgestelde hypothese. Dit model verklaart 37% van de variantie in de opvoedstresscores van moeders.

Discussie

In dit onderzoek is het verband tussen angstgevoelens van zowel vaders als moeders en hun opvoedstress onderzocht. Daarnaast is het modererend effect van relatietevredenheid op het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en hun opvoedstress getoetst. Uit de resultaten blijkt dat er een significant verband bestaat tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress. Tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress is geen significant verband gevonden. Relatietevredenheid van vaders modereerde niet het verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress. Ook voor het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress is geen modererend effect van relatietevredenheid van moeders gevonden.

Angstgevoelens en opvoedstress

Het gevonden verband tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress is in overeenstemming met de verwachting van dit onderzoek. Zoals uit voorgaande onderzoeken blijkt, is het denkbaar dat angstgevoelens van vaders een negatieve invloed hebben op hun opvoedgedrag (Deater-Deckard & Scarr 1996; Murphy et al., 2010). Er ontstaan vervolgens moeilijkheden ten aanzien van het ouderschap, zoals een negatief beeld van hun ouderrol oftewel opvoedstress (Abidin et al., 1992; Gelfand et al., 1992). Huidig onderzoek verwachtte ook een verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress te vinden. In tegenstelling tot angstgevoelens van

vaders en hun opvoedstress, is er in dit onderzoek geen verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress gevonden. Deze bevinding is niet in lijn met de tot nu toe bekende onderzoeken.

Tabel 3

Regressies op de opvoedstress van vaders en moeders (N = 95).

	B	SE	β	p
Hypothese 1A				
Angstgevoelens vaders	4.55	1.00	0.36	<0.001
Opvoedstress moeders	0.53	0.08	0.53	<0.001
R^2	.45			
F	37.751			<0.001
Hypothese 1B				
Angstgevoelens moeders	0.12	0.14	0.08	0.391
Opvoedstress vaders	0.56	0.09	0.56	<0.001
R^2	.33			
F	22.837			<0.001
Hypothese 2A				
Angstgevoelens vaders	3.51	1.00	0.27	<0.001
Relatietevredenheid vaders	0.00	0.00	-0.29	<0.001
Moderatie-effect vaders	0.15	0.54	0.02	0.782
Opvoedstress moeders	0.45	0.08	0.45	<0.001
R^2	.52			
F	24.083			<0.001
Hypothese 2B				
Angstgevoelens moeders	0.02	0.15	0.01	0.903
Relatietevredenheid moeders	0.00	0.00	-0.17	0.068
Moderatie-effect moeders	-0.80	0.68	-0.10	0.248
Opvoedstress vaders	0.50	0.09	0.50	<0.001
R^2	.37			
F	13.141			<0.001

Een mogelijke verklaring hiervoor is het culturele gedachtegoed omtrent rolverdeling binnen het gezin in Nederland. In Nederland heerst nog sterk het idee dat de vader de hoofdkostwinner is van het gezin en dat de moeder voor de kinderen en het huishouden moet zorgen (Keizer et al., 2019; Lucassen et al., 2021; Traag, 2020; Van den Brakel et al., 2020). Nergens in Europa werken vrouwen zo vaak parttime als in Nederland (Van den Brakel et al., 2020). Uit onderzoek van het CBS (2019) blijkt dat ruim 40% van alle vrouwen stopt met werken of minder gaat werken na de geboorte van hun eerste kind, terwijl mannen zowel voor als na de geboorte van hun eerste kind gemiddeld 40 uren per week werken. Nederlandse moeders besteden meer uren aan de zorg en begeleiding van hun kind dan Nederlandse vaders, tot wel twee keer zoveel (Roeters, 2018; Van den Brakel et al., 2020). Het is denkbaar dat moeders daardoor meer ervaring en inzicht hebben in de moeilijkheden die bij het opvoeden van hun kind komen kijken. Moeders zullen bijvoorbeeld vaker situaties hebben meegemaakt waarin zij zowel angstgevoelens als opvoedstress ervoeren. Hoewel in dit onderzoek moeders gemiddeld gezien meer angstgevoelens en opvoedstress ervoeren dan vaders, hebben moeders wellicht meer ervaring en daarom meer handvatten om hun eigen gevoelens zoals angst niet van invloed te laten zijn op hun opvoedstress. Hierdoor is er in dit onderzoek mogelijk geen significant verband gevonden tussen angstgevoelens en opvoedstress van moeders, waar dit verband wel voor vaders werd gevonden. Huidig onderzoek moedigt daarom vervolgonderzoek aan naar welke beschermende factoren er spelen in het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress bij moeders. Toekomstig onderzoek kan daarnaast het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress breder bekijken door een uitgebreidere vragenlijst voor angstgevoelens te gebruiken. Door een uitgebreidere vragenlijst te gebruiken verkrijgt men waarschijnlijk een nauwkeuriger begrip van het construct angstgevoelens en de bijdrage daarvan aan opvoedstress. Ten slotte is het aanbevolen om nader te onderzoeken waarom moeders meer angstgevoelens en opvoedstress ervaren dan vaders.

Een tweede, mogelijke verklaring sluit aan bij de bovenstaande culturele opvatting dat vaders financieel verantwoordelijk zijn voor hun gezin. Bij 59% van de stellen met minderjarige kinderen werkt de vrouw deeltijds en de man voltijds (Van den Brakel et al., 2020). Daarnaast is de man in bijna twee-derde van de gezinnen de meest verdienende partner (Perez et al., 2018; Van den Brakel et al., 2020). Huidig onderzoek heeft gebruik gemaakt van een vragenlijst die is ingevuld tijdens de eerste COVID-19 lockdown. Mogelijk betekende deze lockdown een grotere verandering voor vaders dan voor moeders, aangezien vaders voor de lockdown het meest buitenshuis werkten (Van den Brakel et al., 2020). Het is denkbaar dat deze situatie van onzekerheid en verandering voor angstgevoelens heeft gezorgd bij vaders, gezien hun financiële verantwoordelijkheid, en daardoor ook voor opvoedstress, doordat zij bijvoorbeeld hun kinderen ervaren als een financiële last.

Zoals bij de vorige verklaring beschreven, is het verband tussen angstgevoelens van moeders en hun opvoedstress mogelijk niet gevonden doordat zij voor de lockdown al meer tijd met hun kinderen doorbrachten. Daarnaast voelen moeders zich misschien minder financieel verantwoordelijk, doordat zij vaker in deeltijd werken. Wellicht bestaat er wel een verband tussen angstgevoelens en opvoedstress bij hoogopgeleide moeders. Hoogopgeleide vrouwen werken namelijk vaker voltijds dan laagopgeleide vrouwen (Van den Brakel et al., 2020). Hierdoor is het denkbaar dat hoogopgeleide moeders zich financieel meer verantwoordelijk voelen en minder tijd met hun kind doorbrengen dan laagopgeleide moeders. Hoogopgeleide vrouwen wensen namelijk meer dan laagopgeleide vrouwen een gelijke verdeling van werk en zorg (Van den Brakel et al., 2020). Bovendien is de gemiddelde werkweek van vrouwen langer naarmate het onderwijsniveau hoger is (Van den Brakel et al., 2020). In deze studie maakt de helft van de moeders deel uit van een gezin met een relatief hoogopgeleide achtergrond en de andere helft van de moeders maakt deel uit van een gezin met een relatief laagopgeleide achtergrond. Huidig onderzoek raadt voor vervolgonderzoek naar het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress aan om de financiële verantwoordelijkheid die ouders ervaren en hun opleidingsniveau nader te onderzoeken.

Moderatie van relatietevredenheid

De invloed van relatietevredenheid op het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress van vaders en moeders is nog niet eerder wetenschappelijk onderzocht. Huidig onderzoek verwachtte op basis van empirie en theorie een moderatie-effect van relatietevredenheid te vinden op bovengenoemd verband. Uit de resultaten blijkt echter dat dit moderatie-effect zowel bij vaders als bij moeders niet is gevonden. Een mogelijke verklaring hiervoor is de hoge totaalscores van vaders en moeders op relatietevredenheid in dit onderzoek. De totaalscore van relatietevredenheid loopt van 6 tot en met 30. In dit onderzoek scoorden vaders gemiddeld 25.13 ($SD = 2.70$) en moeders gemiddeld 24.46 ($SD = 3.34$) op relatietevredenheid. Er is dus sprake van weinig spreiding in deze totaalscores. Het is positief nieuws dat ouders in dit onderzoek ondanks de extra uitdagingen die de COVID-19 pandemie met zich meebrengt tevreden zijn over hun relatie. De hoge totaalscores op relatietevredenheid zorgen echter wel voor een plafondeffect in de analyses. Een plafondeffect betekent dat scores van participanten op of nabij de mogelijke bovengrens liggen waardoor variantie boven een bepaald niveau niet wordt gemeten in een onderzoek (Cramer & Howitt, 2004; Everitt & Skrondal, 2010; Garin, 2014; Salkind, 2010). Het plafondeffect in dit onderzoek zorgt ervoor dat de kans om relatietevredenheid nauwkeurig te meten kleiner wordt en daarmee ook dat er mogelijk ten onrechte geconcludeerd wordt dat relatietevredenheid geen invloed heeft op het verband tussen

angstgevoelens en opvoedstress van vaders en moeders (Cramer & Howitt, 2004; Salkind, 2010). Het is mogelijk dat in dit onderzoek te makkelijk een hoge score op relatietevredenheid werd behaald. Voor toekomstig onderzoek is het daarom aanbevolen om het moderatie-effect van relatietevredenheid op het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress van vaders en moeders nader te onderzoeken in een steekproef met meer spreiding in de totaalscores van relatietevredenheid. Daarbij is het aan te raden om een vragenlijst met meer vragen voor relatietevredenheid te gebruiken, waar mogelijk met open vragen, om zo het plafondeffect te voorkomen.

Sterke kanten en beperkingen

Huidige studie heeft een aantal beperkingen die belangrijk zijn om in acht te nemen tijdens het interpreteren van de resultaten en de mogelijke verklaringen van de resultaten. Allereerst dient er rekening gehouden te worden met het feit dat dit onderzoek gebruik heeft gemaakt van één meting tijdens de COVID-19 lockdown. Door bij dezelfde participanten een meting voor en na de COVID-19 pandemie toe te voegen, is het mogelijk om veranderingen over tijd te onderzoeken. Longitudinaal onderzoek kan dan het effect van de COVID-19 pandemie op angstgevoelens en opvoedstress van ouders en het modererend effect van relatietevredenheid op dat verband bestuderen. Het cross-sectionele karakter van dit onderzoek maakt het daarnaast niet mogelijk om uitspraken te doen over de oorzaken en gevolgen van gevonden verbanden (Neuman, 2009). Gezien het gevonden verband tussen angstgevoelens en opvoedstress van vaders beveelt huidige studie in het bijzonder longitudinaal vervolgonderzoek naar dat verband aan. Er kan dan onderzocht worden of meer angstgevoelens daadwerkelijk voor meer opvoedstress zorgen bij vaders of dat dit oorzaak-gevolg verband andersom ligt. Ook kan er getoetst worden of de COVID-19 pandemie voor veranderingen over tijd in de angstgevoelens en opvoedstress van vaders heeft gezorgd.

Een andere beperking is het feit dat de participanten de vragenlijsten over zichzelf hebben ingevuld. Bij zelfrapportages bestaat een groter risico op sociaal wenselijke antwoorden (Baarda et al., 2013; Helmerhorst et al., 2021; Korzilius, 2000). Het is dus mogelijk dat de scores een vertekend beeld van de werkelijkheid geven (Taubman-Ben-Ari et al., 2021). In dit onderzoek zijn de vragenlijsten echter anoniem verwerkt en de participanten zijn voor het invullen van de vragenlijst hiervan op de hoogte gebracht. Dit kan ervoor hebben gezorgd dat de kans op sociaal wenselijke antwoorden is gereduceerd (Stuart & Grimes, 2009). Voor toekomstig onderzoek is het aanbevolen om de participanten een toelichting bij hun antwoorden te vragen om de redenering achter hun scores beter te begrijpen en daarmee de betrouwbaarheid van de antwoorden te verhogen (Helmerhorst et al., 2021).

Een volgende beperking van dit onderzoek betreft de generaliseerbaarheid van de resultaten. Allereerst waren alle vaders en moeders woonachtig in de stadsregio van Rotterdam. Het is mogelijk dat er een verschil bestaat tussen ouders die in een stad wonen en ouders die in een dorp wonen wat betreft angstgevoelens tijdens de COVID-19 pandemie. Een pandemie verspreidt zich gemiddeld sneller in dichtbevolkte, stedelijke gebieden met als gevolg dat meer inwoners besmet zullen raken als er geen maatregelen worden getroffen (Stier et al., 2020). Het is daarom de verwachting dat ouders woonachtig in dorpen minder angstgevoelens ervaren tijdens een pandemie. Hierdoor bestaat er mogelijk geen of een zwakker verband tussen angstgevoelens van ouders en opvoedstress. Ten tweede hadden alle participanten een Nederlandse achtergrond, wat maakt dat de resultaten mogelijk minder generaliseerbaar zijn voor ouders met een niet-Nederlandse achtergrond. Opvoedstress kan niet begrepen worden vanuit één etnische en culturele achtergrond (Crnic & Coburn, 2019). Er wordt vaak aangenomen dat raciaal-etnische minderheden meer stress ervaren, hoewel hier wat betreft opvoedstress weinig onderzoek naar is gedaan (Crnic & Coburn, 2019; Nomaguchi & House, 2013). Tezamen genomen is het voor vervolgonderzoek dus wenselijk dat de steekproef bestaat uit vaders en moeders met verschillende culturele, etnische en geografische kenmerken.

Ondanks bovenstaande beperkingen heeft huidig onderzoek ook sterke componenten. Hoewel alle participanten een Nederlandse achtergrond hadden en woonachtig waren in een stad, kan er toch gesproken worden over een enigszins heterogene onderzoekspopulatie. Het onderzoek bestond uit evenveel vaders als moeders uit hetzelfde gezin. Daarnaast had bijna de helft van de gezinnen een relatief hoogopgeleide achtergrond en de andere helft een relatief laagopgeleide achtergrond. Dit is een sterke kant van dit onderzoek, aangezien voorgaand onderzoek naar opvoedstress vaak een steekproef met alleen moeders of meer moeders dan vaders omvatte en alleen ouders met hetzelfde opleidingsniveau (Crnic & Coburn, 2019; Taubman-Ben-Ari et al., 2021).

Ten slotte is een sterke kant van dit onderzoek het feit dat alle ouders een kind hadden in de voorschoolse periode. Dit maakt dat de scores goed te vergelijken zijn, omdat vaders en moeders de vragenlijst over kinderen in dezelfde leeftijdscategorie hebben ingevuld. Bovendien blijkt uit onderzoek dat voornamelijk ouders met een kind in de voorschoolse periode een hoge mate van opvoedstress ervaren (Anthony et al., 2005). Hierdoor is onderzoek naar deze groep ouders relevant voor de praktijk, omdat deze ouders mogelijk de meeste hulp van instanties nodig hebben als het gaat om opvoedstress.

Implicaties voor praktijk en beleid

Tijdens een pandemie ligt de focus van de praktijk en het beleid vaak op het beschermen van kwetsbare mensen en het voorkomen van sterfte. Uit onderzoek blijkt echter dat niet mensen met het

grootste risico op ernstige gevolgen van een COVID-19 besmetting de meeste angstgevoelens ervaren, maar dat dit mensen met kinderen zijn (Lauri Korajlija & Joki-Begic, 2020). Dat ouders zich zorgen maken over de kans op een besmetting en de gevolgen daarvan, werd in meerdere onderzoeken bevestigd (Brown et al., 2020; Romero et al., 2020). Het is dus van belang om tijdens een wereldwijde gezondheids crisis aandacht te hebben voor de gehele bevolking en haar mentale welzijn (Lauri Korajlija & Joki-Begic, 2020). Uit de resultaten van dit onderzoek volgt dat er een verband bestaat tussen angstgevoelens van vaders en hun opvoedstress. In het bijzonder beveelt huidig onderzoek daarom aan om bij het ontwikkelen van interventies gericht op het verminderen of voorkomen van opvoedstress aandacht te besteden aan angstgevoelens van vaders. Voor moeders is het bemoedigende resultaat gevonden dat er geen verband is tussen angstgevoelens en opvoedstress. Dit wijst erop dat praktijk en beleid angstgevoelens van moeders niet als risicofactor hoeven te zien als het gaat om opvoedstress.

Conclusie

Opvoedstress is een vorm van stress die vrijwel elke ouder op een bepaald moment in zijn of haar leven ervaart. Het is niet ondenkbaar dat de COVID-19 pandemie voor nieuwe uitdagingen in de opvoedingspraktijk heeft gezorgd met angstgevoelens en opvoedstress als gevolg. Het doel van huidig onderzoek was het bijdragen aan wetenschappelijke kennis omtrent de mentale gezondheid van ouders in verhouding tot opvoedstress. Ook heeft dit onderzoek aandacht besteed aan het modererend effect van relatietevredenheid op het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress. De resultaten van dit onderzoek maken duidelijk dat er bij opvoedstress niet alleen aandacht moet zijn voor kenmerken van het kind, maar ook voor kenmerken van de ouder. Daarnaast is het van belang om vaders en moeders afzonderlijk van elkaar te bestuderen, aangezien het verband tussen angstgevoelens en opvoedstress alleen bij vaders is gevonden. Dit onderzoek was voor zover bekend het eerste onderzoek dat het moderatie-effect van relatietevredenheid op het verband tussen angstgevoelens van vaders en moeders en opvoedstress onderzocht. Gezien het gebrek aan wetenschappelijk onderzoek omtrent bovenstaande verbanden en de beperkingen van huidig onderzoek is vervolgonderzoek sterk aanbevolen om zo tot een volledig beeld en conclusie te komen.

Referenties

- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 407–412. http://doi.org/10.1207/s15374424jccp2104_12
- Abidin, R.R., Jenkins, C.L., & McGaughey, M.C. (1992). The relationship of Early Family Variables to Children's Subsequent Behavioral Adjustment. *Journal of Clinical Psychology*, 21(1), 60-69. https://doi-org.proxy-b.rug.nl/10.1207/s15374424jccp2101_9
- Aldwin, C. (2011). Stress and coping across the lifespan. In S. Folkman (ed.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp.15–34). Oxford University Press.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14, 133-154. <https://doi:10.1002/icd.385>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., van der Velden, T., & de Goede, M. (2013). *Basisboek Kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers.
- Belsky, J. (1981). Early human experience: A family perspective. *Developmental Psychology*, 17(1), 3-23. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.17.1.3>
- Belsky, J., Lang, M. E., & Rovine, M. (1985). Stability and change in marriage across the transition to parenthood: A second study. *Journal of Marriage and Family*, 47(4), 855-865. <https://doi.org/10.2307/352329>
- Bao, Y., Sun, Y., Meng, S., Shi, J., & Lu, L. (2020). 2019-nCoV epidemic: Address mental health care to empower society. *The Lancet*, 22(395), 37–38. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30309-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30309-3)
- Berry, J. O., & Jones, W. H. (1995). The parental stress scale: Initial psychometric evidence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12(3), 463-472. <https://doi.org/10.1177/0265407595123009>
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Aronson.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)

- Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E., & Koppels, T. (2020). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse and Neglect, 110*. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104699>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019). *Vrouwen blijven vaker werken na geboorte eerste kind*. Geraadpleegd op <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/04/vrouwen-blijven-vaker-werken-na-geboorte-eerste-kind>
- Chung, G., Lanier, P., & Ju, P. W. Y. (2020). Mediating effects of parental stress on harsh parenting and parent-child relationship during coronavirus (COVID-19) pandemic in Singapore. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200-1>
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., Blight, S., Hillis, S., Bachman, G., Green, O., Butchart, A., Tomlinson, M., Ward, C. L., Doubt, J., & McDonald, K. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *The Lancet, 395*(10231), e64. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4)
- Comella, P. A. (2010). Observing Emotional Functioning in Human Relationship Systems: Lessons From Murray Bowen's Writings. In O. C. Bregman & C. M. White (eds.), *Bringing systems thinking to life: Expanding the horizons for bowen family systems theory*. Taylor & Francis Group.
- Conger, R., & Conger, K. (2002). Resilience in Midwestern families: Selected findings from the first decade of a prospective, longitudinal study. *Journal of Marriage and Family, 64*, 361–373. <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00361.x>
- Conger, R., Conger, K., & Martin, M. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and the Family, 72*, 685–704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x>
- Cox, M.J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology, 48*, 243–267. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.243>
- Cramer, D., & Howitt, D. (2004). *The SAGE dictionary of statistics* (Vols. 1-0). SAGE Publications, Ltd. <https://doi.org/10.4135/9780857020123>
- Crnic, K. A., & Coburn, S. S. (2019). Stress and parenting. In M. H. Bornstein (ed.), *Handbook of parenting*. Routledge.
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development, 14*, 117-132. <https://doi.org/10.1002/icd.384>

- Crnic, K. A., & Ross, E. (2017). Parenting stress and parental self-efficacy. In K. Deater-Deckard & R. Panneton (eds.), *Parental stress and early child development: Adaptive and maladaptive outcomes*. Springer.
- Deater-Deckard, K. (1998), Parenting Stress and Child Adjustment: Some Old Hypotheses and New Questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5, 314-332. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/j.1468-2850.1998.tb00152.x>
- Deater-Deckard, K. (2004). *Parenting Stress*. Yale University Press.
- Deater-Deckard, K., & Scarr, S. (1996). Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology*, 10(1), 45-59. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1037/0893-3200.10.1.45>
- Delvecchio, E., Sciandra, A., Finos, L., Mazzeschi, C., & Di Riso, D. (2015). The role of co parenting alliance as a mediator between trait anxiety, family system maladjustment, and parenting stress in a sample of non-clinical Italian parents. *Frontiers in psychology*, 6. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01177>
- Everitt, B., & Skrondal, A. (2010). *The Cambridge Dictionary of Statistics: Vol. 4th ed.* Cambridge University Press.
- Fletcher, G. J., Simpson, J. A., & Thomas, G. (2000). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(3), 340-354. <https://doi.org/10.1177/0146167200265007>
- Garin, O. (2014) Ceiling Effect. In: A.C. Michalos (ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_296
- Gelfand, D. M., Teti, D. M., & Radin Fox, C. E. (1992). Sources of Parenting Stress for Depressed and Nondepressed Mothers of Infants. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(3), 262-272. https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1207/s15374424jccp2103_8
- Griffith, A.K. (2020). Parental burnout and child maltreatment during the covid-19 pandemic. *Journal of family violence*, 1-7. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00172-2>
- Hair, J.F., Risher, J.J., Sarstedts, M., & Ringle, C.M. (2019). When to use ad how to report the results of PLS-SEM. *European Business Review* 31(1), 2-24. <https://doi.org/10.1108/EBR-11-2018-0203>
- Helmerhorst, K. O. W., Dutta, M., Khanom, F., Zaman, S. S., & Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M. (2021). Quality of Caregiver–child Interactions in Early Child Care Centers in Bangladesh: Measurement and Training. *Early Education and Development*. <https://doi.org/10.1080/10409289.2021.198803>

- Hendrick, S. S. (1988). A Generic Measure of Relationship Satisfaction. *Journal of Marriage and Family*, 50(1), 93–98. <https://doi.org/10.2307/352430>
- Hoekstra-Weebers, J. E. H. M., Jaspers, J. P. C., Kamps, W. A., & Klip, E. C. (1998). Marital dissatisfaction, psychological distress, and the coping of parents of pediatric cancer patients. *Journal of Marriage and the Family*, 60(4), 1012-1021. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.2307/353642>
- Hogerbrugge, M. J. A., De Hoon, S., Dykstra, P. A., Komter, A. E., Liefbroer, A. C., & Mulder, C. A. (2014). *Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study, a multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, Wave 4. NKPS Working Paper No. 13*. Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Keizer, R., Helmerhorst, K.O.W. & van Rijn-van Gelderen, L. (2019). Perceived Quality of the Mother–Adolescent and Father–Adolescent Attachment Relationship and Adolescents’ Self-Esteem. *Journal of Youth and Adolescence*, 48, 1203–1217. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01007-0>
- Korzilius, H. (2000). *De kern van survey-onderzoek*. Van Gorcum.
- Lauri Korajlija, A., & Jokic-Begic N. (2020). COVID-19: Concerns and behaviours in Croatia. *British Journal of Health Psychology*, 25, 849-855. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12425>
- Li, T., & Chan, D. K.-S. (2012). How anxious and avoidant attachment affect romantic relationship quality differently: A meta-analytic review. *European Journal of Social Psychology*, 42(4), 406–419. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1002/ejsp.1842>
- Lucassen, N., de Haan, A. D., Helmerhorst, K. O. W., & Keizer, R. (2021). Interrelated Changes in Parental Stress, Parenting, and Coparenting Across the Onset of the COVID-19 Pandemic. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/fam0000908>
- Masarik, A. S., & Conger, R. D. (2017). Stress and child development: A review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology*, 13, 85–90. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>
- McQuillan, M. E., & Bates, J. E. (2017). Parental stress and child temperament. In K. Deater-Deckard, & R. Panneton (eds.), *Parental stress and early child development: Adaptive and maladaptive outcomes* (blz. 75–106). Springer.
- Miller, A. C., Gordon, R. M., Daniele, R. J. & Diller, L. (1992) Stress, appraisal, and coping in mothers of disabled and nondisabled children. *Journal of Pediatric Psychology*, 17, 587-605.

- Mortensen, J.A., and Barnett, M.A. (2015). Risk and protective factors, parenting stress, and harsh parenting in Mexican origin mothers with toddlers. *Marriage and Family Review*, 51(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/01494929.2014.955937>
- Murphy D. A., William D. M., Armistead, L., Herbeck, D. M., & Payne, D. L. (2010) Anxiety/stress among mothers living with HIV: effects on parenting skills and child outcomes. *AIDS Care*, 22(12). 1449-1458. <https://doi.org/10.1080/09540121.2010.487085>
- Neuman, W. L. (2009). *Understanding research*. Pearson Education.
- Nomaguchi, K., & House, A. N. (2013). Racial-Ethnic Disparities in Maternal Parenting Stress: The Role of Structural Disadvantages and Parenting Values. *Journal of Health and Social Behavior*, 54(3), 386–404. <https://doi.org/10.1177/0022146513498511>
- Perez, A. S., Van den Brakel, M., & Portegijs, W. (2018). Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid? In: W. Portegijs & M. Van den Brakel (eds.), *Emancipatiemonitor 2018* (blz 62-67). Geraadpleegd op <https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/>
- Ponnet, K., Van Leeuwen, K., Claessens, E., & Wouters, E. (2016). Financiële stress van ouders en externaliserend probleemgedrag van adolescenten: De mediërende rol van depressieve gevoelens en opvoeding. *Kind & Adolescent*, 37, 84–104. <https://doi.org/10.1007/s12453-016-0113-8>
- Ponnet, K., Wouters, E., & Mortelma, D. (2014). Financiële stress van ouders en het probleemgedrag van adolescenten. De mediërende bijdrage van depressieve symptomen, relatieconflicten en opvoedingsgedragingen. *Mens & Maatschappij*, 80(1), 33-57. <http://doi.org/10.5117/MEM2014.1.PON>
- Proulx, C. M., Helms, H. M., & Buehler, C. (2007). Marital quality and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 576-593. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00393.x>
- Roeters, A. (ed.). (2018). *Alle ballen in de lucht. Tijdsbesteding in Nederland en de samenhang met kwaliteit van leven*. Geraadpleegd op <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/12/07/alle-ballen-in-de-lucht>
- Romero, E., López-Romero, L., Domínguez-álvarez, B., Villar, P., & Gómez-Fraguela, J. A. (2020). Testing the effects of COVID-19 confinement in Spanish children: The role of parents' distress, emotional problems and specific parenting. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 1–23. <https://doi.org/10.3390/ijerph17196975>

- Salkind, N. J. (ed.) (2010). *Encyclopedia of research design*. SAGE Publications, Inc.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781412961288>
- Scherpenzeel, A.C., & Das, M. (2010). “True” Longitudinal and Probability-Based Internet Panels: Evidence From the Netherlands. In M. Das, P. Ester, & L. Kaczmirek (eds.), *Social and Behavioral Research and the Internet: Advances in Applied Methods and Research Strategies*. (pp. 77-104). Taylor & Francis.
- Shigemura, J., Ursano, R. J., Morganstein, J. C., Kurosawa, M., & Benedek, D. M. (2020). Public responses to the novel 2019 coronavirus (2019-nCoV) in Japan: Mental health consequences and target populations. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(4), 281–282.
<https://doi.org/10.1111/pcn.12988>
- Stier, A. J., Berman, M. G., & Bettencourt, L. M. A. (2020). *COVID-19 attract rate increases with city size* [ongepubliceerd artikel]. Geraadpleegd op <https://arxiv.org/>
- Stuart, G. S., & Grimes, D. A. (2009). Social desirability bias in family planning studies: a neglected problem. *Contraception*, 80(2), 108–112. <https://doi.org/10.1016/j.contraception.2009.02.009>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson.
- Taubman-Ben-Ari, O., Ben-Yaakov, O., & Chasson, M. (2021). Parenting stress among new parents before and during the COVID-19 pandemic. *Child abuse & neglect*, 117, 105080.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105080>
- Taylor, S. (2019). *The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease*. Cambridge Scholars Publishing.
- Traag, T., (2020). *Opleiding en werk: twee generaties vrouwen vergeleken*. Geraadpleegd op <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/opleiding-en-werk-twee-generaties-vrouwen-vergeleken>
- Van den Brakel, M., Portegijs, W., & Hermans, B. (2020) . *Emancipatiemonitor 2020: Hoe doet Nederland het ten opzichte van andere EU-landen?*. Geraadpleegd op <https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2020>
- Van Oers, H. A., Haverman, L., Limperg, P. F., van Dijk-Lokkart, E. M., Maurice-Stam, H., & Grootenhuis, M. A. (2014). Anxiety and depression in mothers and fathers of a chronically ill child. *Maternal and child health journal*, 18(8), 1993–2002. <https://doi.org/10.1007/s10995-014-1445-8>
- Weeland, J., Helmerhorst, K. O. W., & Lucassen, N. (2021). Understanding Differential Effectiveness Behavioral Parent Training from a Family Systems Perspective: Families Are

Greater than ‘‘Some of Their Parts’’. *Journal of Family Theory and Review*, 13(1), 34-57.
<https://doi.org/10.1111/jftr.12408>

Wu, Q., & Xu, Y. (2020). Parenting stress and risk of child maltreatment during the COVID-19 pandemic: A family stress theory-informed perspective. *Developmental Child Welfare*, 2(3), 180-196. <https://doi.org/10.1177.25161032220967937>

Zelman, J. J., & Ferro, M. A. (2018). The parental stress scale: psychometric properties in families of children with chronic health conditions. *Family Relations*, 67(2), 240-252. <http://doi.org/10.1111/fare.12306>